

Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΣΤΗΝ ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΒΙΒΛΟ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ

Σε μια συνέντευξή του στην εφημερίδα *Le Monde* (2 Δεκεμβρίου 1997) με τίτλο «Η αρχή της φιλοξενίας», ο Ζακ Ντερριδά (Jacques Derrida) αναφέρει εμφατικά ότι «[...] δεν υπάρχει ούτε πολιτισμός ούτε κοινωνικός δεσμός χωρίς μια αρχή φιλοξενίας».¹ Όπως πλήθος ιστοριών και πληροφοριών μαρτυρούν, η φιλοξενία έχει αποτελέσει, διά μέσου των αιώνων, σημαντική παράμετρο του ανθρώπινου βίου, απλώνοντας την επιρροή της σχεδόν σε κάθε γωνιά του πλανήτη, έτσι που συχνά η έλλειψή της εκλαμβάνεται ως απώλεια μιας (όχι αναγκαστικά μόνο ανθρώπινης) αρετής, που μπορεί εύκολα να μας μετατρέψει σε «απάνθρωπα τέρατα».

Εντούτοις, όπως επισημαίνει η Τζούντιθ Στιλ (Judith Still), ενώ θεωρείται αρετή εν γένει, η φιλοξενία παραδοσιακά προσφέρεται και λαμβάνεται από άνδρες και, εντός κάποιων πλαισίων, είναι αποκαλυπτική της αρετής τους ως «σπουδαίων» ανδρών, όπως αποτελεί η περίπτωση του Αβραάμ, πατριάρχη του Ισραήλ.² Οι γυναίκες συνήθως φροντίζουν τις ασχολίες της φιλοξενίας, όπως η Σάρρα που πρέπει, κατόπιν παρότρυνσης του συζύγου της, του «κυρίου του οίκου», να «[π]άρει γρήγορα τρεις γαβάθες αλεύρι εκλεκτό, να το ζυμώσει και να κάνει πίτες» για να φάνε οι απρόσμενοι φιλοξενούμενοί τους, ή όπως εξακολουθεί να συμβαίνει ακόμη και σήμερα, όπου εκείνες φτιάχνουν τον καφέ ή σερβίρουν το γλυκό στον επισκέπτη. Άλλες φορές, όπως συμβαίνει με τις

¹ Jacques Derrida, Η αρχή της φιλοξενίας, στο Γεράσιμος Κακολύρης (επιμ.), Η φιλοξενία (αφιέρωμα), Ένεκεν, τχ. 42, Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016, 78-79.

² Judith Still, *Derrida and Hospitality: Theory and Practice*, Εδιμβούργο, Edinburgh University Press, 2010, 78.

ατυχείς υπηρέτριες της Πηνελόπης στην *Οδύσσεια*, «βάνουσα σέρνονται στα κρεβάτια [δμωῆσιν δὲ γυναιξὶ παρευνάζεσθε βιαίως]»³ των κακῶν φιλοξενουμένων (των μνηστήρων), ενώ κάποιες άλλες, όπως συμβαίνει με τις κόρες του Λωτ, αυτές προσφέρονται από τον οικοδεσπότη πατέρα τους στους Σοδομίτες, προκειμένου να τις «διαπεράσουν», ως υποκατάστατα των «ιερών» φιλοξενουμένων του. Γενικά, όπως επισημαίνει η Στιλ, ανά τους αιώνες,

Οι γυναίκες αποτελούν [...] το υλικό θεμέλιο της φιλοξενίας: αυτές που εκτελούν ένα μεγάλο μέρος του φυσικού έργου της φιλοξενίας (μαγειρεύουν και σερβίρουν το φαγητό, καθαρίζουν το σπίτι, κ.ο.κ.), και επίσης παρέχουν ψυχαγωγία [...]. Όταν οι γυναίκες δεν αγνοούνται (το έργο τους είναι αναγκαίο, εντούτοις παραγνωρισμένο), κάποιες φορές γίνονται ακόμη και αντικείμενο κακοποίησης [abuse].⁴

Ο ρόλος τους συνίσταται στην προαγωγή των ανδρικών δεσμών φιλικής εντός του πλαισίου της φιλοξενίας.

Διαφορετικές κοινωνίες έχουν διαφορετικούς κώδικες φιλοξενίας που σχετίζονται με την ενσώματη πρακτική και απαρτίζονται από μια σειρά συμβολικών χειρονομιών. Αυτές ποικίλλουν, ανάλογα με τον πολιτισμό και την εποχή, τόσο στις λεπτομέρειες όσο και στην αυστηρότητα (για παράδειγμα, στην αρχαία Ελλάδα, το τελετουργικό της φιλοξενίας μπορούσε να περιλαμβάνει την παροχή λουτρού και πολυτελών ενδυμάτων, γεύματος, ψυχαγωγίας, ύπνου αλλά και δώρων κυρίως κατά την αναχώρηση του ξένου). Επίσης, οι κώδικες της φιλοξενίας συχνά θέτουν αρκετά συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις, που οφείλουν να σέβονται τόσο ο οικοδεσπότης όσο και ο φιλοξενούμενος, προκειμένου, κατ' αυτόν τον τρόπο, να αποφεύγονται συμπεριφορές βίας που θα μπορούσαν να προκύψουν μεταξύ δύο πιθανόν εντελώς ξένων. Υπό αυτή την έννοια, μπορούμε να μιλάμε για μια «οικονομία», η οποία ρυθμίζει τη φιλοξενία και ορίζει τόσο τη σχέση μεταξύ δούναι και λαβείν όταν αυτά διέπονται από μια αρχή αμοιβαιότητας, όσο και τις περιπτώσεις δούναι ή λαβείν οι οποίες δεν προϋποθέτουν κάποια ανταπόδοση ή αμοιβαιότητα. Εντούτοις, η φιλοξενία, σε καμία περίπτωση δεν εξαντλείται από πλευράς οικοδεσπότη στη γνώση και πιστή εφαρμογή αυτών των λε-

³ *Ομήρου Οδύσσεια*, χ, 37. Η μετάφραση όλων των αποσπασμάτων της *Οδύσσειας* που παρατίθενται στο παρόν κείμενο προέρχεται από την έκδοση: *Ομήρου Οδύσσεια*, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης (οριστική έκδοση), Θεσ/νίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2009.

⁴ Judith Still, *Derrida and Hospitality*, ό.π., 122.

πτομερών καθηκόντων κατά έναν τεχνητό τρόπο. Ίσως κατά έναν τρόπο που τον φέρνει σε διάσταση με τον ίδιο του τον εαυτό, συχνά ο άγραφος κώδικας της φιλοξενίας αναφέρεται στην ανάγκη αυτές οι χειρονομίες να γίνονται «από καρδιάς», και όχι απλώς επειδή τις επιβάλλει ένας κώδικας. Επειδή, αυτό το «από καρδιάς» εμπλέκει το συναίσθημα, την υπερβολή και την ευαισθησία, δεν μπορεί παρά να πηγαίνει πέρα από την ορθολογική εφαρμογή αυτού που η μετριοπάθεια των νόμων, των δικαιωμάτων και των καθηκόντων επιτάσσει.

Η πρόσφατη θεωρητική αναβίωση του ενδιαφέροντος για τη φιλοξενία συχνά προστρέχει σε δύο σημαντικά κείμενα τα οποία βρίσκονται στην απαρχή αυτού που ο Ζακ Ντερριντά ονομάζει «ελληνο-ρωμαιο-αβρααμική κληρονομιά», στην *Οδύσσεια* και στη *Βίβλο*. Αναφορικά με την *Οδύσσεια*, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ακόμη και η ευφυΐα και η ανδρεία του πρωταγωνιστή Οδυσσέα επισκιάζονται από τις αναρίθμητες σκηνές φιλοξενίας, συμπεριλαμβανομένων και των περιπτώσεων αφιλοξενίας (περίπτωση Κύκλωπα) ή κατάχρησης της φιλοξενίας (περίπτωση μνηστήρων).⁵

Χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να αναφερθούν οι εξής κομβικές σκηνές φιλοξενίας στην *Οδύσσεια*: Η φιλόξενη υποδοχή από τον Τηλέμαχο ενός αγνώστου, του Μέντη (που στην πραγματικότητα ήταν η θεά Αθηνά μεταμορφωμένη) (α, 123-150)· η ένθερμη υποδοχή του Τηλέμαχου και του Μέντορα από τον βασιλιά Νέστορα, όταν φτάνουν στο λιμάνι της μακρινής Πύλου (γ, 35-43)· η υποδοχή του Τηλέμαχου και του γιου του Νέστορα, Πεισίστρατου, από τον Μενέλαο κατά την άφιξή τους στη Σπάρτη (δ, 21-63)· η υποδοχή του θαλασσοδαρμένου Οδυσσέα από τη Ναυσικά στο νησί των Φαιάκων (ζ, 187-210)· η φιλοξενία του Οδυσσέα από τον πατέρα της Ναυσικάς, Αλκίνοο, βασιλιά των Φαιάκων (η, 164-186)· η πρόσκληση του βασιλιά Αλκίνοου προς τους άλλους εξέχοντες Φαίακες, προκειμένου να φέρουν και να δώσουν δώρα στον φιλοξενούμενό τους, Οδυσσέα (θ, 405-411)· η απλόχερη υποδοχή του Οδυσσέα από τον φτωχό χοιροβοσκό Εύμαιο (ξ, 53-60)· η φιλόξενη υποδοχή του Τηλέμαχου και του Πεισίστρατου στις Φηρές (σημερινή Καλαμάτα) από τον Διοκλή (ο, 185-187)· η φιλοξενία του Θεοκλύμενου από τον

⁵ Σχετικά με την ομηρική φιλοξενία, βλ. Steve Reece, *The Stranger's Welcome: Oral Theory and the Aesthetics of the Homeric Hospitality Scene*, Ann Arbor, Μίσιγκαν, University of Michigan Press, 1993· René Schérer, *Zeus hospitalier: éloge de l'hospitalité*, Παρίσι, La Table Ronde, 1993, 2005 Judith Still, *Patriarchs and their women, some inaugural intertexts of hospitality: the Odyssey, Abraham, Lot and the Levite of Ephraim*, στις ιδίας, *Derrida and Hospitality*, ό.π., 51-67.

Ιθακιώτη Πείραιο, κατόπιν παράκλησης του Τηλέμαχου (ο, 546-550). Ο Όμηρος χαρακτηρίζει τον ημίθεο Ηρακλή «σχέτλιο», δηλαδή άθλιο, διότι σκότωσε τον φιλοξενούμενό του Ίφιτο, για να του πάρει τα δώδεκα περήφανα άλογά του (φ, 24-29).

Αναφορικά με το έτερο έργο του μεγάλου επικού ποιητή, την *Ιλιάδα*, στη ραψωδία Ζ' βλέπουμε τον άρρηκτο δεσμό φιλίας μεταξύ οικοδεσπότη και φιλοξενούμενου, να μεταβιβάζεται στα παιδιά τους και στα παιδιά των παιδιών τους. Έτσι, όταν κατά τη διάρκεια του Τρωικού Πολέμου, ενώ βρίσκονται αντιμέτωποι ως εχθροί, ο Διομήδης από το στρατόπεδο των Ελλήνων και ο Γλαύκος από το στρατόπεδο των Τρώων και είναι έτοιμοι να αλληλοσκοτωθούν, ανακαλύπτουν ότι ο παππούς του ενός είχε κάποτε φιλοξενήσει τον παππού του άλλου. Τότε, αντί να μονομαχήσουν, αγκαλιάζονται και φιλιούνται, και ανταλλάσσουν ως δώρα τα ίδια τους τα όπλα (Ζ, 215-236).

Επιπλέον, ο κοινωνικός και ηθικός κώδικας της φιλοξενίας συνιστά στην Οδύσεια το κύριο μέσο ηθικού διαχωρισμού των ανθρώπων· οι ενάρετοι και συνετοί ακολουθούν τον κώδικα της φιλοξενίας, κυρίως ως οικοδεσπότες, αλλά και ως φιλοξενούμενοι, ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης.⁶ Για παράδειγμα, η ηθική αχρειότητα των μνηστήρων συνίσταται κυρίως στο ότι είναι τόσο δεσποτικοί και εκμεταλλευτικοί ως φιλοξενούμενοι, όσο και φρικτοί ως οικοδεσπότες, παρά στο ότι παρενοχλούν ερωτικά την Πηνελόπη (αν και η βίαιη παρενόχληση της οικοδέσποινας από τον φιλοξενούμενο αποτελεί εξίσου καταπάτηση της φιλοξενίας). Αν ο Κύκλωπας, ο οποίος τρώει τους «φιλοξενούμενούς» του, αντιπροσωπεύει την καταπάτηση της ιερότητας της φιλοξενίας από την πλευρά του οικοδεσπότη, οι μνηστήρες εκπροσωπούν την καταπάτησή της από την πλευρά των φιλοξενούμενων. Έτσι, δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι η *Οδύσεια* αποτελεί τη «βίβλο της φιλοξενίας». Ο Ρενέ Σερέρ (René Schérer) την αποκαλεί «βιβλίο της φιλοξενίας» (ZH 159), ενώ η Τζούντιθ Στιλ, «το κατ' εξοχήν κλασικό κείμενο της φιλοξενίας».⁷

Αντίστοιχα, η φιλοξενία στην *Παλαιά Διαθήκη* μοιράζεται πολλά κοινά στοιχεία με τη μορφή που αυτή λαμβάνει στον Όμηρο, όπως για

⁶ Όπως παρατηρεί η Τζούντιθ Στιλ, το να ακολουθεί κάποιος τον κώδικα της φιλοξενίας «δεν αποτελεί απλό θέμα καθότι [αυτός] δεν ορίζει την υπακοή στο γράμμα, αλλά αντίθετα ένα πνεύμα γενναιοδωρίας» (Judith Still, *Derrida and Hospitality*, ό.π., 57).

⁷ Στο ίδιο.

παράδειγμα η τελετουργία της προσφοράς λουτρού στον φιλοξενούμενο, καθώς επίσης τροφής και καταφυγίου χωρίς καν την απαίτηση γνωστοποίησης του ονόματός του. Επίσης, η χωρίς περιορισμούς προσφορά φιλοξενίας χρησιμοποιείται ως μέτρο αρετής στην *Παλαιά Διαθήκη* όπως και στην *Οδύσεια*.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά σε πολλές σκηνές φιλοξενίας είναι ότι ο οικοδεσπότης παρέχει στον φιλοξενούμενο περισσότερα από αυτά που έχει τη δυνατότητα να παρέχει (φιλοξενία της περίσσειας). Η υπέρμετρη αυτή γενναιοδωρία έχει κάποια τυπικά χαρακτηριστικά: προσφορά πλούσιων γευμάτων, γιορτές προς τιμήν του άγνωστου φιλοξενούμενου, παραχώρηση στον φιλοξενούμενο της κλίνης του οικοδεσπότη κ.ά. Η περίπτωση της φιλοξενίας των τριών ξένων από τον Αβραάμ παραμένει χαρακτηριστική μιας τέτοιας γενναιοδωρίας. Βέβαια, αυτό που χαρακτηρίζει τη φιλοξενία του Αβραάμ προς τους τρεις ξένους είναι ο «απροϋπόθετος» και «υπερβολικός» χαρακτήρας της. Ο Αβραάμ δεν θέτει απολύτως καμία ερώτηση προς τους ξένους του, κάτι που ίσως θα καθιστούσε λιγότερο ριψοκίνδυνη την υποδοχή τους, ενώ τους προσφέρει περισσότερα από όσα μπορεί. Το βιβλίο της Γένεως περιγράφει την απλόχερη φιλοξενία του Αβραάμ ως εξής:

Ο Κύριος παρουσιάστηκε στον Αβραάμ, κοντά στη Δρυ Μαμβρή, ενώ αυτός καθόταν στο άνοιγμα της σκηνής του κατά το μεσημέρι. Σήκωσε τα μάτια του και είδε τρεις άντρες να στέκονται απέναντί του. Αμέσως έτρεξε να τους προϋπαντήσει και τους προσκύνησε ως τη γη. “Κύριε μου”, είπε, “αν έχω την εύνοια σου, μην προσπεράσεις το δούλο σου. Ας φέρουν λίγο νερό να πλύνετε τα πόδια σας, και μετά μπορείτε ν’ αναπαυθείτε κάτω από το δέντρο. Θα φέρω και λίγο ψωμί να πάρετε δύναμη, και μετά μπορείτε να πηγαίνετε. Περάστε λοιπόν από το δούλο σας”. Εκείνοι απάντησαν: “Κάνε όπως είπες”. Τότε ο Αβραάμ έτρεξε στη σκηνή και είπε στη Σάρρα: “Πάρε γρήγορα τρεις γαβάθες αλεύρι εκλεκτό, ζύμωσε το και κάνε πίτες”. Μετά έτρεξε στα βόδια, πήρε ένα μοσχάρι τρυφερό και καλό, το έδωσε στον υπηρέτη, κι εκείνος το ετοίμασε στα γρήγορα. Πήρε ακόμα βούτυρο, γάλα και το μοσχάρι που είχε ετοιμάσει και τα έβαλε μπροστά στους άντρες. Αυτός στεκόταν απέναντί τους κάτω από τα δέντρα κι εκείνοι έτρωγαν (*Γένεσις*, 18:1-8).⁸

Βέβαια, στην *Οδύσεια*, διά στόματος Μενελάου, εξυμνείται η ορθολογική διαχείριση της φιλοξενίας. Ο Μενέλαος εξηγεί στον Τηλέμαχο πως οι νόμοι της φιλοξενίας υπαγορεύουν τη μετριοπάθεια, αποτρέπο-

⁸ Η μετάφραση του αποσπάσματος, όπως και όλων των υπολοίπων εφεξής, προέρχεται από την έκδοση *Η Αγία Γραφή. Παλαιά και Καινή Διαθήκη*, Αθήνα: Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, 1997.

ντας τις υπερβολές, κάτι όμως που φαίνεται ανίκανος να ακολουθήσει ακόμη και ο ίδιος.⁹ Λέει χαρακτηριστικά ο Μενέλαος: «Εγώ θυμῶνω πάντα με ὅσους γι' αὐτόν που φιλοκόνεψαν περίσσια αγάπη δείχνουν για κι ὄχτρα περισσή· καλύτερα το μέτρο να κρατούμε» («νεμεσῶμαι δὲ καὶ ἄλλω ἀνδρὶ ξεινοδόκῳ, ὅς κ' ἔξοχα μὲν φιλέησιν, ἔξοχα δ' ἔχθαίρησιν· ἀμείνω δ' αἴσιμα πάντα»).

Αντίθετα, στην *Παλαιά Διαθήκη*, ειδικά στην ιστορία της φιλοξενίας των δύο ξένων από τον Λωτ, όπως και σ' αυτή του Λευίτη της φυλής Εφραΐμ, η φιλοξενία λαμβάνει την πλέον υπερβολική της μορφή· το καθήκον της προστασίας του φιλοξενούμενου υπερέχει της αγάπης και της ευθύνης του οικοδεσπότη απέναντι στα μέλη της οικογένειάς του. Ο Ντερριντά παραθέτει στο *Περί φιλοξενίας* τις δύο αυτές συγκλονιστικής βιαιότητας ιστορίες από την *Παλαιά Διαθήκη*, ως ένδειξη μιας παράδοσης που έχουμε κληρονομήσει, «όπου η φιλοξενία όχι μόνο είναι επάλληλη με την ίδια την ηθική», αλλά και τίθεται «υπεράνω μιας “επιτακτικής ηθικής” [“morale”] ή μιας ορισμένης “ηθικής” [“éthique”]».¹⁰ Στον ισχυρισμό του Ιμμάνουελ Καντ (Immanuel Kant) ότι το καθήκον να λέμε την αλήθεια προηγείται αυτού της φιλοξενίας,¹¹ ο Ντερριντά αντιπαρατάσσει την παράδοση της υπεροχής του καθήκοντος της φιλοξενίας έναντι όλων των άλλων καθηκόντων:

Πρέπει να παραδώσεις τους φιλοξενούμενούς σου στους κακοποιούς, στους βιαστές, στους φονιάδες; Ή να πεις ψέματα για να σώσεις αυτούς στους οποίους προσφέρεις κατάλυμα και για τους οποίους νιώθεις υπεύθυνος; Στο βιβλίο της *Γενέσεως* (19, 1 κ.ε.) αυτό συμβαίνει ακριβώς τη στιγμή που ο Λωτ φαίνεται να θέτει τους νόμους της φιλοξενίας πάνω απ' όλα, ιδιαίτερα πάνω από τις ηθικές υποχρεώσεις που τον συνδέουν με τους δικούς του και την οικογένειά του, πρωτίστως με τις θυγατέρες του.¹²

Σύμφωνα με τη βιβλική ιστορία, όταν ο Λωτ προσέφερε φιλοξενία σε δύο ξένους (που ήταν στην πραγματικότητα άγγελoi) στις πύλες της πόλης των Σοδόμων (στη σημερινή Ιορδανία), αρνήθηκε να τους παραδώσει στους Σοδομίτες που επιθυμούσαν να συνουσιαστούν μαζί τους, και τους προσέφερε αντ' αυτών τις δύο παρθένες κόρες του. Γράφει το κείμενο της *Γενέσεως*:

⁹ *Οδύσσεια*, ο, 69-72· μτφρ. Καζατζάκη-Κακριδῆ.

¹⁰ Ζακ Ντερριντά & Αν Ντυφουρμαντέλ, *Περί φιλοξενίας: Η Αν Ντυφουρμαντέλ προσκαλεί τον Ζακ Ντερριντά να απαντήσει*, μτφρ.-σημ. Βαγγέλης Μπιστώρης, Αθήνα, Εκκρεμές, 2006, 189.

¹¹ Immanuel Kant, Για ένα υποτιθέμενο δικαίωμα να ψεύδεται κανείς από φιλανθρωπία, στο Παύλος Κόντος, *Η καντιανή ηθική της υπόσχεσης*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», 2005, παράρτημα, 153-160.

¹² Ζακ Ντερριντά & Αν Ντυφουρμαντέλ, *Περί φιλοξενίας*, ό.π., 189.

Οι δύο άγγελοι έφτασαν στα Σόδομα το βράδυ, και ο Λωτ καθόταν στην πύλη της πόλης. Μόλις τους είδε, σηκώθηκε να τους προϋπαντήσει και τους προσκύνησε, πέφτοντας με το πρόσωπο στη γη. «Παρακαλώ, κύριό μου», τους είπε, «ελάτε στο σπίτι του δούλου σας να περάσετε τη νύχτα. Να πλύνετε τα πόδια σας, και το πρωί σηκώνεστε και συνεχίζετε το δρόμο σας». Εκείνοι απάντησαν: «Όχι, θα περάσουμε τη νύχτα έξω». Ο Λωτ όμως επέμενε κι έτσι αποφάσισαν να μείνουν μαζί του και πήγαν σπίτι του. Τους ετοίμασε δείπνο, έψησε άζυμα φωμιά και έφαγαν. Πριν όμως κοιμηθούν, οι άντρες των Σοδόμων περικύκλωσαν από παντού το σπίτι. Ήταν εκεί όλος ο αντρικός πληθυσμός της πόλης, νέοι και γέροι. Φώναζαν στο Λωτ και του έλεγαν: «Πού είναι εκείνοι οι άνθρωποι που ήρθαν σπίτι σου απόψε; Φέρ' τους μας έξω, να συνευρεθούμε μαζί τους!» Τότε ο Λωτ βγήκε έξω να τους μιλήσει κι έκλεισε πίσω του την πόρτα. «Σας παρακαλώ αδέρφια μου», τους έλεγε, «μην κάνετε κανένα κακό. Να, έχω δύο κόρες, που δεν έχουν γνωρίσει άντρα, θα σας τις φέρω, κι εσείς κάντε τους ό,τι σας αρέσει. Μόνο στους ανθρώπους αυτούς μην κάνετε τίποτε· είναι φιλοξενούμενοι μου κι ήρθαν να προστατευτούν στο σπίτι μου». (Γένεσις, 19: 1-9)

Οι Σοδομίτες δεν αποδέχτηκαν την προσφορά του, απειλούσαν τον ίδιο και τους φιλοξενούμενούς του, και ενώ ήταν έτοιμοι να παραβιάσουν την πόρτα του, οι άγγελοι-φιλοξενούμενοι τους τύφλωσαν. Όταν ο Κύριος κατέστρεψε ολοσχερώς τα Σόδομα, ρίχνοντας από τον ουρανό φωτιά και θειάφι, μόνο ο Λωτ και οι δύο κόρες του σώθηκαν, ενώ η σύζυγός του μετατράπηκε σε στήλη άλατος επειδή παράκουσε την εντολή του Θεού και κοίταξε πίσω (Γένεσις, 19: 1-26).

Η δεύτερη αιματηρή και βίαιη ιστορία φιλοξενίας προέρχεται από το βιβλίο των Κριτών. Ένας Λευίτης που ζούσε στα απομακρυσμένα μέρη της ορεινής περιοχής της φυλής Εφραΐμ, είχε πάρει για παλλακίδα του μια γυναίκα από τη Βηθλεέμ, στην περιοχή της φυλής Ιούδα. Ύστερα από κάποιον διαπληκτισμό μεταξύ τους, η παλλακίδα του τον άφησε και γύρισε στο πατρικό της. Ο Λευίτης πήγε στο σπίτι του πεθερού του, όπου τον καλοδέχτηκαν και μετά από πέντε μέρες πήρε τη γυναίκα του κι έφυγαν. Κατά την επιστροφή τους, διανυκτέρευσαν στη Γαβαά, πόλη που ανήκε στη φυλή Βενιαμίν. Εκεί κανείς δεν τους φιλοξένησε, παρά μόνο ένας γέροντας που καταγόταν από τη φυλή Εφραΐμ (Κριταί, 19:1-21). Στη συνέχεια, όπως αναφέρει το κείμενο των Κριτών:

Ενώ αυτοί απολάμβαναν τη φιλοξενία, οι άντρες της πόλης, άνθρωποι ανήθικοι, περικύκλωσαν το σπίτι, χτυπούσαν την πόρτα και φώναζαν στο γέροντα, τον οικοδεσπότη: «Βγάλε μας έξω τον άνθρωπο που μπήκε στο σπίτι σου!» του έλεγαν. «Θέλουμε να πλαγιάσουμε μαζί του». Ο οικοδεσπότης βγήκε και

τους είπε: «Όχι φίλοι μου, μην κάνετε σας παρακαλώ αυτό το κακό. Αφού αυτός ο άνθρωπος μπήκε να μείνει στο σπίτι μου, μην κάνετε αυτή την αισχρή πράξη. Ακούστε, έχω την κόρη μου, που είναι παρθένα και αυτός έχει μια παλλακίδα· θα σας τις φέρω έξω κι εσείς ατιμάστε τες και κάνετε τους ό,τι σας αρέσει. Αλλά σ' αυτόν τον άνθρωπο μην κάνετε αυτή την αισχρή πράξη» (Κριταί, 19:22-24).

Αυτοί όμως δεν ήθελαν ν' ακούσουν. Τότε πήρε ο Λευίτης την παλλακίδα του και την έβγαλε έξω από το σπίτι. Εκείνοι τη βίαζαν και ασελγούσαν πάνω της καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας, ως το πρωί. Με την αυγή, την άφησαν ελεύθερη. Εκείνη έπεσε στην πόρτα του σπιτιού, όπου το πρωί ο άνδρας της τη βρήκε νεκρή. Ο Λευίτης φόρτωσε το σώμα της σ' ένα γαιδούρι κι έφυγε για τον τόπο του. Όταν έφτασε στο σπίτι του, πήρε ένα μαχαίρι και διαμέλισε τη νεκρή γυναίκα σε δώδεκα κομμάτια και τα έστειλε σε όλες τις φυλές του Ισραήλ (Κριταί, 19:25-30).

Μία από τις πτυχές των δύο βιβλικών ιστοριών που ενδιαφέρει τον Ντερριντά –τον απασχολεί λιγότερο ο εκθιασμός ή η επίκρισή τους– αφορά το ζήτημα των ανταγωνιστικών ηθικών κωδίκων, δηλαδή, κατά πόσο μπορεί να υπερισχύει το καθήκον να προσφέρουμε καταφύγιο σε έναν φιλοξενούμενο έναντι όλων των άλλων καθηκόντων μας, συμπεριλαμβανομένης και της ευθύνης για την ασφάλεια της οικογένειάς μας. Με άλλα λόγια, τα δύο επεισόδια φιλοξενίας εγείρουν το ερώτημα σχετικά με το πόσο μακριά οφείλει να φτάνει η φιλοξενία, κάτι που αναπόφευκτα συνεπιφέρει την αθέτηση ή «προδοσία» άλλων ηθικών υποχρεώσεων. Παρ' όλα αυτά, με αφορμή τα παραπάνω παραδείγματα, ο Ντερριντά δεν θα διστάσει να αναφερθεί επικριτικά στην «επικράτηση, εντός της δομής του δικαίωματος στη φιλοξενία και της σχέσης προς τον ξένο», ενός «συζυγικού, πατρικού και φαλλογοκεντρικού προτύπου»:

Αυτός πού δημιουργεί τους νόμους της φιλοξενίας είναι ακριβώς ο οικογενειακός δεσπότης, ο πατέρας, ο σύζυγος και το αφεντικό, ο κύριος του οίκου. Τους εκπροσωπεί και υποτάσσεται σ' αυτούς, για να υποτάξει τους άλλους στους ίδιους νόμους μέσω της βίας της δύναμης-εξουσίας [prouvoir] της φιλοξενίας, μέσω της δύναμης της αυτότητας.¹³

Όπως υπογραμμίζει η Τζούντιθ Στιλ, “[...] στην Παλαιά Διαθήκη ο ομοκοινωνικός [homosocial] δεσμός της φιλοξενίας υπερβαίνει τον Όμη-

¹³ Στο ίδιο, 187-189.

ρο στη ρητή προθυμία του να θυσιάσει τις γυναίκες. Στις ιστορίες προς τις οποίες ο Ντερριντά κατευθύνει την προσοχή μας, ο πατριάρχης δεν προστατεύει τις γυναίκες του τις εγκαταλείπει στη σεξουαλική αρπαγή για να σώσει τον εαυτό του ή τον αρσενικό φιλοξενούμενό του.¹⁴

Αν όμως στην *Οδύσεια* οι γυναίκες δεν θυσιάζονται στον βωμό της απόλυτης φιλοξενίας, ποιος ακριβώς είναι ο ρόλος τους στις πρακτικές της φιλοξενίας; Οι οικοδέσποινες, δηλαδή αυτές που είναι οι ίδιες κυρίες του οίκου τους, παρουσιάζονται από τον Όμηρο ως ερωτικά δοτικές προς τον φιλοξενούμενό τους, ενώ ταυτόχρονα είναι απρόθυμες να επιτρέψουν την αναχώρησή του, μετατρέποντάς τον σε όμηρό τους. Τα δύο κατ'εξοχήν παραδείγματα είναι οι νύμφες Κίρκη και Καλυψώ. Επίσης, οι Σειρήνες, γυναικείες θεότητες που σχετίζονταν με το νερό, τον έρωτα και τον θάνατο, είναι αυτές που με το γοητευτικό τους τραγούδι παγίδευαν τους ανυποψίαστους ταξιδιώτες. Οι σειρήνες και οι νύμφες φέρνουν στον νου του αναγνώστη την ανδρική φαντασίωση της ξελογιάστρας «γυναίκας-αράχνης» που παγιδεύει τα θύματά της, οδηγώντας τα στον χαμό ή απλώς φυλακίζοντάς τα.¹⁵ Ακόμη και η *Ναυσικά* παρουσιάζεται να βλέπει τον φιλοξενούμενό της ως επίδοξο σύζυγό της: «Μακάρι τέτοιος να βρεθεί γαμπρός κι εμένα να με πάρει – αν κατοικούσε εδώ, αν ήθελε να μείνει εδώ».¹⁶ Πάντως η *Ναυσικά*, καθώς και οι άλλες γυναίκες που σχετίζονται με τη φιλοξενία στην *Οδύσεια*, όπως η Ελένη και η Πηνελόπη, ενώ παρουσιάζονται ως σοφότερες και πιο γενναϊόδωρες – άρα λιγότερο απειλητικές – από τις νύμφες, διατηρούν μικρότερο βαθμό αυτονομίας· περισσότερο ασχολούνται με τη φροντίδα των ξένων, παρά είναι οι ίδιες κυρίες του οίκου τους.¹⁷

¹⁴ Judith Still, *Derrida and Hospitality*, ό.π., 72. Επίσης, βλ. τη διαπραγμάτευση των δύο βιβλικών ιστοριών στο Μίνα Καραβαντά, Το απροϊπόθετο και η φιλοξενία, το απροϊπόθετο της φιλοξενίας: “ιού πόλις”, ίδου ο άνθρωπος, στο Γεράσιμος Κακολύρης (επιμ.), *Η φιλοξενία* (αφιέρωμα), ό.π., 125-127.

¹⁵ Judith Still, *Derrida and Hospitality*, ό.π., 60.

¹⁶ «[...] αἶ γάρ ἐμοὶ τοῖσδε πόσις κεκλημένος εἶη ἐνθάδε ναιετάων, καὶ οἱ ἄδοι αὐτόθι μίμνειν» (*Οδύσεια*, ζ, 244-245).

¹⁷ Judith Still, *Derrida and Hospitality*, ό.π., 57-58.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η Αγία Γραφή. *Παλαιά και Καινή Διαθήκη*, Αθήνα, Ελληνική Βιβλική Εταιρία, 1997.
- Ντερριντά Ζακ & Ντυφουρμαντέλ, Αν, Περί φιλοξενίας: *Η Αν Ντυφουρμαντέλ προσκαλεί τον Ζακ Ντερριντά να απαντήσει*, μτφρ.-σημ. Βαγγέλης Μπιτσώρης, Αθήνα, Εκκρεμές, 2006, 189.
- Derrida, Jacques, Η αρχή της φιλοξενίας, στο Γεράσιμος Κακολύρης (επιμ.), *Η φιλοξενία* (αφιέρωμα), Ένεκεν, τχ. 42, Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016, 78-84.
- Καντ, Ιμμάνουελ, Για ένα υποτιθέμενο δικαίωμα να ψεύδεται κανείς από φιλανθρωπία, στο Παύλος Κόντος, *Η καντιανή ηθική της υπόσχεσης*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», 2005, παράρτημα, 153-160.
- Καραβανά, Μίνα, Το απροϋπόθετο και η φιλοξενία, το απροϋπόθετο της φιλοξενίας: “*ἰὼ πόλις*”, ιδού ο άνθρωπος, στο Γεράσιμος Κακολύρης (επιμ.), *Η φιλοξενία* (αφιέρωμα), Ένεκεν, τχ. 42, Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016, 112-133.
- Ομήρου Οδύσσεια*, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης (οριστική έκδοση), Θεσ/νίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2009.
- Reece, Steve, *The Stranger's Welcome: Oral Theory and the Aesthetics of the Homeric Hospitality Scene*, Ανν Άρμπορ, Μίσιγκαν, University of Michigan Press, 1993.
- Schérer, René, *Zeus hospitalier: éloge de l'hospitalité*, Παρίσι, La Table Ronde, 1993, 2005.
- Still, Judith, *Derrida and Hospitality: Theory and Practice*, Εδιμβούργο, Edinburgh University Press, 2010.

Ο ΟΜΗΡΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ: **DIANE CUNY**

ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΑΚΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

Ο ΟΜΗΡΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΝΑΡΚΗΤΗΡΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ: **DIANE CUNY**

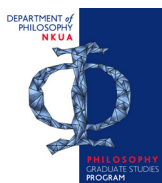
ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΑΚΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

ISBN: 978-618-84298-5-7

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ, Ε.Κ.Π.Α.
ΑΘΗΝΑ 2019

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ», Ε.Κ.Π.Α.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

DIANE CUNY..... 11

Ο ΟΜΗΡΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ: ΜΕΡΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΑΧΙΛΛΕΑ ΚΑΙ ΠΡΙΑΜΟΥ (*ΙΛΙΑΣ*, Ω΄)

HOMER AND GREEK THOUGHT. SOME REFLECTIONS ON
THE MEETING BETWEEN ACHILLEUS AND PRIAM IN
ILIAD'S BOOK 24..... 29

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ..... 43

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΑΡΧΙΚΕΙΜΕΝΟ. ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΟΜΗΡΟ ΚΑΙ ΤΗ *ΒΙΒΛΟ*

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΚΟΛΥΡΗΣ..... 53

Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΣΤΗΝ ΟΜΗΡΟΥ *ΟΔΥΣΣΕΙΑ* ΚΑΙ ΤΗ *ΒΙΒΛΟ*

ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ..... 63

ACHILLES' JOURNEY OF SELF-DISCOVERY: FROM *ΚΛΕΟΣ* TO
ΕΛΕΟΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ..... 77

ΑΙΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΙΡΗΣ..... 85

Ο ΟΜΗΡΟΣ ΣΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ..... 95

Η *ΟΔΥΣΣΕΙΑ* ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ Η *ΟΔΥΣΣΕΙΑ* ΤΟΥ
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΝΛΕΪ ΚΙΟΥΜΠΡΙΚ

ΠΕΝΝΥ ΓΡΟΥΒΑ	105
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ	
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι. ΚΩΤΣΙΡΑΣ	111
ΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟ «ΝΟΕΙΝ» ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΥΤΩΝ	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΑΝΙΩΚΟΣ	123
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΝΘΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΡΗΝΟΥ ΣΤΗΝ <i>ΙΛΙΑΔΑ</i> ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΙΦΗΣ	133
Η ΣΥΝΥΦΑΝΣΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗΝ <i>ΟΔΥΣΣΕΙΑ</i> : ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ	
ΕΛΠΙΝΙΚΗ Α. ΤΣΙΚΛΕΙΔΗ	139
Η ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΕΠΩΝ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	
ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ ΤΣΙΜΠΕΡΗΣ	145
ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ: ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΚΑΙ ΘΕΙΟ ΣΤΟ ΟΜΗΡΙΚΟ ΕΠΟΣ	
ΦΙΛΙΠΠΟΣ Β. ΦΙΛΙΟΣ	153
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ	